

УДК 378.013-027.15

DOI:10.30837/nc.2021.4.03

Тенденції і перспективи розвитку сучасної педагогічної освіти

Юрій Бойчук,

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, ректор
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

Сучасні глобалізаційні виклики актуалізують розробку і реалізацію ефективної стратегії розвитку вищої педагогічної освіти. Модернізація педагогічної освіти обумовлена також необхідністю формування нової генерації висококваліфікованих педагогів з інноваційним, творчим типом мислення, високим рівнем розвитку світоглядної культури [3; 6].

Освіта як найважливіший соціальний інститут, який сприяє розвитку людських ресурсів, демократії і рівності, виконує за допомогою педагога наступні важливі функції у суспільстві, а саме:

- розвиває творчі здібності людини, поглиблює її участь в економічному, соціальному і культурному житті суспільства, забезпечуючи більш ефективний внесок в інноваційний розвиток людства;
- впливає на соціальний прогрес і продуктивність відтворення культури;

- відіграє ключову роль в технологічних перетвореннях;
- забезпечує рівень відповідності людини сучасним вимогам, розвиток її духовності, інтелектуальності, творчості і практичності, поєднання ірраціональності і раціональності та інших якостей, необхідних сучасній людині в повсякденному житті в умовах впровадження інновацій;
- поліпшує взаємини людини з навколишнім природним середовищем тощо.

Педагогічна освіта разом з іншими соціокультурними інститутами виконує низку базових функцій по відношенню до особистості й суспільства, серед яких можна виділити наступні:

- реляційна функція — спрямована на засвоєння певних соціальних ролей і статусів майбутніми педагогами, що відбуваються в процесі соціалізації і входження в світ майбутньої професії;

- регулятивна функція — націлена на вироблення стандартів поведінки майбутнього педагога у відповідності з вимогами педагогічної діяльності, здійснення соціального контролю над його діяльністю і поведінкою;

- аксіологічна функція — пов'язана з усвідомленням і оволодінням ціннісними основами педагогічної діяльності майбутніми педагогами в процесі професійної підготовки;

- освітня функція — спрямована на формування у майбутніх педагогів системи фундаментальних і спеціальних знань, необхідних для якісного виконання професійних обов'язків, оволодіння педагогічною майстерністю, методологією науково-дослідної роботи;

- виховна функція — обумовлена необхідністю цілісного розвитку особистості майбутнього педагога, його морально-духовного, фізичного, естетичного, екологічного, правового виховання, розвитку цілісного світогляду, який базується на соціально-моральних нормах, цінностях, ідеалах і який проявляється в гуманістичному ставленні до навколишнього світу і майбутньої професії;

- розвивальна функція — спрямована на розвиток інтелекту, творчого мислення, професійно значущих особистісних якостей майбутнього педагога, його індивідуального стилю педагогічної роботи;

- економічна функція — активне включення педагогічної освіти у функціонування і розвиток ринку освітніх послуг, розвиток діяльності науково-дослідних груп і колективів викладачів і студентів з метою отримання позабюджетного фінансування педагогічних вишів, що буде сприяти їх економічному зростанню і матеріально-технічному забезпеченню;

- інноваційна функція — визначає розробку, розвиток і розповсюдження наукових ідей, технологій, інноваційного досвіду роботи в сфері педагогічної діяльності з метою вдосконалення якості педагогічної освіти.

Педагогічну освіту можна представити як сукупність напрямів розвитку особисто-

сті майбутнього педагога в процесі теоретичного навчання і практичної підготовки. Широкий спектр завдань, які приходить вирішувати майбутньому педагогу, вимагає високого рівня теоретичної обґрунтованості технологій його діяльності. Це, в свою чергу, передбачає самостійну постановку і вирішення професійних проблем, пошук необхідної для цього інформації, оволодіння методами психолого-педагогічної науки, готовності до інноваційної діяльності, творчого підходу до методичного забезпечення педагогічної діяльності.

На розвиток педагогічної освіти безумовний вплив мають цивілізаційні реалії ХХІ століття:

- скорочення циклів оновлення багатьох технологічних процесів, які стали коротшими за період активної соціальної діяльності людини, що породжує необхідність багаторазового перенавчання й освіти впродовж життя;

- виключно швидкий розвиток систем електронної комунікації, засобів дистанційної освіти, що дозволяє здійснювати масове навчання людей будь-якого віку незалежно від місця їхньої роботи і проживання;

- розвиток сучасної освіти і передової науки є одним з ключових пріоритетів, необхідних для входження соціуму в число найбільш розвинених і конкурентоспроможних країн світу.

Треба відзначити, що людство може протистояти будь-яким викликам часу, якщо буде розуміти їх об'єктивну природу, протиріччя і суть та зможе донести знання про ці виклики до свідомості людей за допомогою освіти в істинному, а не спотвореному вигляді.

У зв'язку з цим необхідно виділити тенденції розвитку педагогічної освіти, які визначають не тільки її направленість, але і перспективи її розвитку. Ці тенденції, відображаючи в собі загальні тенденції — світові, національні, регіональні, — включають і специфічні, характерні саме для системи педагогічної освіти.

Тенденції розвитку вітчизняної системи педагогічної освіти мають нерозри-

вний зв'язок з соціальними тенденціями світового рівня.

По-перше, *затребуваність соціально-педагогічної діяльності*, яка є феноменом цивілізованого суспільства і підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів для її оптимального функціонування. У теперішній час відбувається зміна освітньої парадигми індустріального суспільства на освітню парадигму постіндустріального суспільства. У зв'язку з цим необхідно відмовитися від розуміння освіти як отримання готового знання й уявлення про педагога як носія готового знання. Освіта є надбанням особистості, засобом її самореалізації в житті, побудови особистої кар'єри. А це змінює цілі освіти, її мотиви, норми, форми і методи і, звичайно, роль педагога.

По-друге, *орієнтація на Людину* як найвищу цінність соціального буття і ставлення до неї як до суб'єкту пізнання, спілкування і творчості. Зараз відбувається акцентуація екзистенціалів людського буття, таких як духовна свобода, духовність, відповідальність. Вони базуються на головних цінностях сучасного людства — цінності Природи і Людини, ідеї співпраці людей на планеті щодо гуманізації їх співіснування та коеволюції.

Основою підготовки майбутнього педагога мають бути фундаментальні знання про людину, шляхи її формування і розвитку як творчого суб'єкта.

У педагогічній освіті відбувається поступовий перехід від концепції функціональної підготовки педагога як фахівця до концепції розвитку його особистості. Така орієнтація передбачає персоналізований характер педагогічної освіти. Це вимагає враховувати можливості кожної конкретної людини і сприяти її саморозвитку. Професійно-особистісний розвиток і саморозвиток майбутнього педагога є пріоритетом сучасної системи підготовки педагогічних кадрів. Тільки такий підхід допоможе підготувати педагога нової генерації, який буде творити гармонійний і досконалий світ.

Студентоцентрована мета педагогічної освіти вимагає перегляду її засобів,

змісту і технологій. На нашу думку, необхідно моделювати адекватну сучасним тенденціям розвитку системи педагогічної освіти систему професійно-педагогічної підготовки від лінії «група студентів→викладач→підручник, навчальний посібник» — до лінії «студент, індивідуум, особистість→викладач, який володіє технологіями індивідуалізованого навчання→сукупність нових педагогічних технологій й інформаційних засобів». Така побудова процесу професійно-педагогічної підготовки передбачена в адаптивних системах освіти. Адаптивна система професійно-педагогічної підготовки — це соціально- й особистісно обумовлена цілісність суб'єктів освітнього процесу, що взаємодіють між собою, на основі співпраці між собою, навколишнім середовищем, яка пристосовується до індивідуальних особливостей студентів зміною педагогічної ситуації формування педагогічної компетентності майбутнього педагога з метою оптимізації входження особистості в професію і гармонізацію її взаємодії з професійним середовищем.

Зміст адаптивної системи педагогічної освіти має включати інтеріоризовані знання і вміння, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісне ставлення до світу і людини в ньому, а також систему морально-етичних почуттів, які визначають поведінку педагога в різноманітних педагогічних ситуаціях. Освітні програми підготовки майбутніх педагогів повинні бути спрямовані на відтворення цілісного знання (гуманітарного і природничо-наукового) — в логіці єдиної картини світу.

Процес професійного становлення педагога — це виявлення особистості, яка актуалізується (творить сама себе) не тільки в майбутній професії, суспільному житті, але і в становленні особистісної позиції, яка визначає притаманну саме цій людині лінію професійної поведінки. Трансляція чисто об'єктивних, безособистісних знань чи способів діяльності приводить до того, що майбутній педагог не може проявляти себе у відповідних сферах професії і не розвивається як

творча особистість. Якщо ж він, засвоюючи професійні обов'язки, робить відкриття в самому собі, при цьому переживає пробудження нових розумових і душевних сил, то педагогічна діяльність стає «його світом», простором можливої професійної самореалізації.

У сучасному світі надзвичайно актуальними є питання виховання патріота і громадянина світу. Виховання людини — суб'єкта національної культури, здатного до активної життєдіяльності й творчості як в рідному етнічному середовищі, так і в полікультурному. Середовищний і діалогічний методологічні підходи є стрижневими в педагогічній освіті. Звідси потреба виховання у майбутнього педагога високого рівня національної самосвідомості, громадянськості, гуманізму, толерантності і здатності до міжкультурної комунікації.

По-третє, тенденція *поліпшення якості педагогічної освіти* безпосередньо пов'язана з категорією «якість життя» як символу прогресу і виживання цивілізації. Серед чинників, які впливають на якість життя, провідне місце займає освіта.

Підготовка педагогічних кадрів в педагогічних університетах — самостійний вид професійної освіти, результатом якої є формування педагогічного мислення і свідомості, професійно-спрямованої поведінки у майбутнього педагога, набуття студентом знань, вмінь і навичок, які дозволяють конструктивно виконувати педагогічну діяльність у відповідності з вимогами до педагогічної компетентності майбутнього педагога.

Особливістю педагогічної освіти в педагогічних університетах є міждисциплінарний підхід до підготовки майбутніх педагогів; гнучка і поглиблена теоретична і практична підготовка; зближення традиційної загальнонаукової освіти зі спеціальним професійним навчанням, спрямованим на тісну взаємодію із закладами дошкільної, загальної середньої і спеціальної освіти, починаючи з першого року навчання студентів в педагогічному університеті. Педагогічні університети є ядром, яке об'єднують в

єдине ціле системи неперервної педагогічної освіти (доуніверситетської, університетської і післядипломної).

Якість педагогічної освіти залежить від багатьох чинників. До одного з них належить відбір претендентів на підготовку педагога. У світовій практиці склалося дві моделі такого відбору. Перша модель полягає в тому, що майбутніх педагогів вибирають до початку занять за програмою підготовки педагогів: за такої стратегії кандидати ретельно розглядаються до початку педагогічної підготовки і до неї допускаються тільки ті, хто витримав таку перевірку. Друга модель передбачає, що відбір абітурієнтів на педагогічні факультети не треба регулювати і лише, коли студенти закінчать навчання, слід відбирати найкращих випускників для педагогічної роботи. Майже всі системи в світі йдуть другим шляхом, але, як засвідчили дослідження М. Барбер і М. Муршед, найбільш ефективні системи шкільної освіти роблять вибір на користь тієї чи іншої версії першої моделі: майбутні педагоги відбираються на стадії вступу на педагогічні факультети університетів [1]. Цього досягають прямим контролем над вступом чи обмежуючи кількість місць у відповідності з реальним запитом шкіл.

При відборі абітурієнтів у більшості країн світу перевіряється наявність набору певних характеристик, якими має володіти педагог, а саме: рівень мовної і математичної грамотності; добре розвинені комунікаційні вміння і навички міжособистісної взаємодії; готовність навчатися і наявність мотивації навчати інших [5].

Наприклад, у Фінляндії, яка демонструє в останні роки високі результати якості шкільної освіти в міжнародних дослідженнях PISA, існує декілька рівнів відбору претендентів на посаду педагога. На національному рівні відбір здійснюється на основі аналізу результатів тесту, який складається з 300 питань на виявлення навичок рахування, грамотності, вирішення задач. На рівні університету

проводиться тестування на перевірку загальної академічної компетентності — вміння оперувати інформацією, критично мислити. Крім того, проводиться співбесіда з метою виявлення мотивації до педагогічної роботи, комунікативних навичок і емпатії).

Узагальнюючи досвід кращих практик підготовки педагогів М. Барбер і М. Муршед відзначають, що абітурієнти педагогічних факультетів повинні входити у верхні 20 % свого випуску (в Південній Кореї вибирають з 5 % кращих за успішністю випускників шкіл, у Фінляндії — з 10 %, у Сінгапурі і Гонконзі — з 30 % [1]).

У вітчизняній системі педагогічної освіти, нажаль, існує подвійний негативний добір кадрів: 1) коли в педагогічні виші йдуть не за покликанням, а у зв'язку з тим, що не вдалося вступити в більш престижні заклади вищої освіти; 2) кращі випускники педагогічних вишів не йдуть працювати за спеціальністю через низьку привабливість умов праці. Це свідчить про те, що для приваблення в педагогічні виші випускників шкіл, які досягли високих академічних результатів, необхідно також вживати заходи щодо підтримки престижу педагогічної професії, приваблення до педагогічних вишів талановитої шкільної молоді.

При відборі абітурієнтів важливим є запровадження оцінки особистісних, метапредметних і предметних результатів як показників їхньої схильності до педагогічної роботи.

Для того щоб підняти якість педагогічної освіти, важливим є оновлення її змісту, запровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій. У майбутніх педагогів необхідно формувати прагнення до пізнання і самоосвіти, розуміння того, що для життєвого успіху потрібні справжні знання, а не просто наявність диплому про вищу освіту.

Аналіз досвіду реалізації ідей сучасної багаторівневої педагогічної освіти дозволяє стверджувати, що сьогодні формуються нові моделі якісної підготовки майбутніх педагогів, а саме:

- інноваційна модель — яскраво виражена залученість студентів у проектну діяльність, що породжує мотивацію навчання, спрямовану на постійний розвиток і самовдосконалення;

- контекстно-компетентна модель освітнього процесу заснована на поступовому переході від академічної до квазіпрофесійної діяльності і концентрує увагу на знаннях у контексті майбутньої професійної діяльності;

- дослідницька модель передбачає визнання знань як мети і потенційної суспільної цінності, а розвиток умінь роботи зі знанням реалізується через дослідницьку діяльність, для якої характерна взаємодія учасників і їх спільна залученість до формування пізнавальної компетентності студентів як основної цілі освіти;

- комунікативна модель заснована на тому, що знання формуються в процесі комунікацій і розвиток майбутнього педагога розглядається як «продукт» міжособистісних стосунків.

- Поєднання цих моделей на різних етапах підготовки педагога вимагає додаткового дослідження, але, важливо підкреслити, що у всіх моделях підготовки студенти:

- працюють над реальними завданнями, а не над штучними ситуаціями;

- вчаться не тільки у викладача, але й самостійно аналізують реальні проблеми та вирішують їх;

- працюють з різними базами інформації для вибору й прийняття різних рішень в контексті реальних ситуацій;

- вчаться критично мислити і нести персональну відповідальність за вибір рішення.

Зміна організації і технології освітнього процесу викликає необхідність зміни оцінки досягнутих результатів. Аналіз досвіду зарубіжних університетів щодо оцінки професійної компетентності студентів як результатів професійно-педагогічної підготовки засвідчує, що в якості основних методів її оцінки виступає тестування і різного виду письмові роботи.

Поряд з цим використовуються й інші об'єктивні методи діагностики: спостереження, експертизи продуктів практичної діяльності, захисти кваліфікаційних праць тощо.

У зарубіжних університетах є досвід приваблення роботодавців до проведення кваліфікаційних іспитів, де студенти можуть публічно представити свої успіхи в освоєнні педагогічних професій.

По-четверте, тенденція *реалізації компетентнісного підходу* в професійній підготовці дозволяє сформулювати у майбутнього педагога високий рівень педагогічної компетентності, яка визначає можливість і здатність здійснювати професійну діяльність. Присвоєна педагогу кваліфікація є об'єктивованою формою педагогічної компетентності і суб'єктивованою формою виявлення професіоналізму.

Розвиток компетентної особистості майбутнього педагога в адаптивній системі професійної педагогічної освіти має реалізовуватися через оптимальне поєднання фундаментальної, гуманітарної і професійної підготовки, їх взаємопроникнення на основі міжпредметних зв'язків, інтегрованих курсів, курсів за вибором студентів, міждисциплінарних форм контролю, що забезпечують формування цілісної свідомості на основі системного знання [2].

Вирішити дану проблему можна шляхом застосування професійно орієнтованих адаптивних технологій, що дозволяють в єдності реалізувати теоретико-методологічну і діяльнісно-технологічну складові підготовки майбутнього педагога. Саме такий підхід може забезпечити системність знань майбутнього педагога, що в свою чергу є найважливішим показником його педагогічної компетентності і виявляється в умінні спиратися на наукові знання з педагогіки, психології, фізіології, філософії, соціології та інших наук, у визначенні структури об'єктів і явищ, співвідношення між ними і вмінні виділяти з них найбільш суттєві. Системність знань в практичній діяльно-

сті педагога найбільше виявляється при аналізі причин тих чи інших педагогічних ситуацій, вчинків дітей і підлітків, визначенні технології надання педагогічної підтримки, допомоги особистості у процесі її зростання і соціалізації.

Це забезпечує реалізацію вимог міждисциплінарності і варіативності технологій навчання майбутніх педагогів.

По-п'яте, тенденція *стандартизації педагогічної освіти*, яка представляє собою процеси, спрямовані на неперервне поліпшення її якості. Сучасні освітні стандарти мають відображати нове бачення суспільного ідеалу освіченості, суспільні вимоги до педагогічної освіти як основи соціокультурного становлення молодої людини, сприяти збереженню єдиного освітнього простору в державі, відігравати стабілізуючу та регламентуючу роль. Процес стандартизації освітніх систем відбувається через пошук найбільш оптимальних співвідношень між суспільно обумовленим інваріантним «ядром» (державним компонентом) освіти, який і визначається стандартом, та диференційованими навчальними курсами. При цьому стандарт розглядається як компетентнісна модель майбутнього педагога.

Процеси стандартизації педагогічної освіти відображають способи подолання конфліктів інтересів різних професійних, державних і громадських груп, що передбачає прийняття публічних рішень, на основі вироблення широкого консенсусу, що враховує різні точки зору. Основні пропозиції в обговореннях виявляються засобами нарративного аналізу і представляються у фіксованих текстах оглядів обговорення, що дозволяє створювати конструкти стандартів як узгоджені рішення.

У нашій країні починає складатися досвід проектування стандартів професійної підготовки педагогів за участі стейкхолдерів (роботодавців, академічної спільноти, професійних асоціацій). Цей процес вимагає дослідження реалістичних шляхів їх включення в сучасний освітній процес педагогічного вишу, коригування

стандарту, що дозволить узгоджувати уявлення академічної спільноти вишу і педагогів-практиків про особливості професійної діяльності педагога в сучасних умовах запровадження освітніх інновацій.

У нових стандартах змінилися об'єкти стандартизації: замість рамочної фіксації обов'язкового мінімуму змісту вимоги стандарту зорієнтовані на фіксацію очікуваних результатів, сформульованих мовою компетентностей; істотно зросла роль самостійності педагогічного вишу у визначенні переліку і змісту навчальних дисциплін. Це, в свою чергу, актуалізує проблему відбору змісту освіти.

Установлено, що відбір починається з декомпозиції цілей, в його процесі визначається внесок кожної дисципліни, що вивчається, у досягнення компетенцій, визначених стандартом. На основі його розробляються конкретні завдання й оціночні завдання, аналіз вирішення яких дозволяє діагностувати процес становлення професійної компетентності майбутнього педагога. При цьому зміст освіти вибудовується у сумісній діяльності студента і викладача, коли в процесі пошуку вирішення навчально-професійного завдання виникають питання, на які студент не може відповісти без вивчення додаткових джерел (підручники, посібники, періодичні видання, фахові журнали тощо) або проведення власного дослідження.

У такому випадку виявляється і «прихований зміст освіти» (прихований навчальний план), який транслює розуміння тих завдань сучасної професійно-педагогічної діяльності, які склалися в конкретній науковій школі, ціннісні орієнтири підготовки майбутнього педагога, особливості мотивів, професійних планів й індивідуальних можливостей студентів, що, у свою чергу, обумовлює можливості побудови індивідуальних освітніх маршрутів студентів. Такий підхід не тільки підвищує відповідальність педагогічного вишу за якість підготовки випускників, але й істотно змінює організацію і технології освітнього процесу.

По-шосте, тенденція гуманізації і гуманітаризації вищої педагогічної освіти має залишатися провідною для всієї національної освітньої системи. Вища освіта в ХХІ столітті не повинна йти шляхом вузької професіоналізації і спеціалізації. Гуманізація педагогічної освіти розуміється як процес створення умов для самореалізації особистості майбутнього педагога в просторі сучасної культури, розкриття її творчого потенціалу, формування ціннісних орієнтацій і морально-духовних якостей з наступною їх актуалізацією в професійно-педагогічній і громадській діяльності. Вона дозволяє розширити горизонти розуміння майбутніми педагога складного і динамічного світу, адаптуватися до викликів епохи.

Проблема гуманізації педагогічної освіти пов'язана з підготовкою майбутнього педагога з педагогічним мисленням, зорієнтованого на гуманістичні цінності, який володіє варіативними технологіями гуманістичного виховання, здатного до інноваційної творчої діяльності.

Гуманітаризація педагогічної освіти включає розширення переліку гуманітарних дисциплін, поглиблення їх змісту для отримання системного знання. Ці процеси доповнюють один одного і повинні розглядатися у взаємозв'язку, інтегруючись з процесами фундаменталізації педагогічної освіти.

Людський потенціал і капітал формується і розвивається в сфері освіти як сукупність наступних компонентів: компетентнісного знання; соціальної відповідальності суб'єкта; формального й емоційного інтелекту; фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я.

Розвиток людського потенціалу відбувається завдяки роботі людини зі самовдосконалення. Саме «трудова зусилля» (А. Макаренко) формує культуру особистості. Майбутні педагоги повинні усвідомити й активно реалізувати потреби й інтереси, які забезпечать їхню життєздатність, особистісний, професійний і громадський успіх. У процесі професійної

підготовки зростає роль самостійної роботи студента — майбутнього педагога.

В Законі України «Про освіту» вказано, що державна політика в освітній сфері повинна ґрунтуватися на принципах гуманізму, пріоритеті загальнолюдських цінностей. Тим самим на законодавчому рівні закріплена гуманістична концепція вищої педагогічної освіти, в якій акцент переноситься з вузькопрофесійного підходу до підготовки педагогів на його багатосторонній інтелектуально-духовний розвиток — у відповідності з тією місією, яку педагог має виконувати в сучасному суспільстві.

Весь світ переходить на вимірювання успіху країни за індексом розвитку людського потенціалу (ІРЛП). Цей індекс складається з трьох основних позицій, а саме: індексу реальної купівельної спроможності, індексу довголіття й індексу освіти. Зараз запроваджена ще й оцінка держави за індексом інтелектуальності. Тому ми маємо діяти в дусі відомого гасла ЮНЕСКО «Освіта для всіх». Це буде з економічної, соціальної, політичної та з інших точок зору найбільш вірним шляхом нашої країни. Але головне при цьому має полягати в тому, щоб державна освітня політика була якісною і відповідала поставленим перед нею завданням.

По-сьоме, тенденція *підвищення статусу педагога* стверджує актуальність прагматичних і духовних запитів особистості сучасного педагога. Вона допомагає реалізовувати питання набору на навчання добре підготовлених школярів, які мають високі бали за атестатом, і, з іншого боку — гарантує високий професійний інтерес студента до майбутньої педагогічної діяльності.

Системне підвищення статусу вчителя було всебічно вивчено й на міжнародному рівні було прийнято Спеціальною міжурядовою конференцією ЮБОЕСКО (Париж, 1966 р.). Були розроблені й прийняті «Рекомендації, що стосуються статусу вчителя», що свідчить про офіційне визнання й розуміння світовою спільнотою того, що педагогічні працівники повинні мати від-

повідний статус, а професія педагога має бути оточена суспільною повагою, якої вона заслуговує.

Концепція педагогічної освіти ліберального суспільства і ринкових відносин передбачає, що центральною фігурою в сфері педагогічної освіти є майбутній педагог — споживач послуг і, перш за все, його потреби й інтереси повинні задовольняти педагогічні вищі. Тільки елітні кадри вищої педагогічної школи можуть підготувати майбутнього елітного педагога. В цьому має полягати квінтесенція стратегії якості й успішності сучасного педагогічного вишу. Необхідна актуалізація сучасних наукових педагогічних шкіл, їх співпраця.

Восьма тенденція *державно-громадського управління педагогічною освітою* тісно пов'язана з активізацією педагогічної спільноти. Педагогічні академії і педагогічні товариства роблять неоціненний внесок в удосконалення функціонування педагогічної освіти. В багатьох демократичних державах світу реформи в освіті були успішно здійснені лише за умови, що проводилися державною владою спільно з суспільством.

Активними суб'єктами освітньої політики щодо підготовки педагогічних кадрів стають стейкхолдери — батьківська спільнота, регіональні органи державної влади та органи місцевого самоврядування, громадські організації, наукові і культурні об'єднання, освітні установи різних типів та видів, а також бізнес-структури.

Модернізація в управлінні педагогічною освітою має передбачати, перш за все, децентралізацію. В умовах автономії педагогічного вишу зміщення акценту в прийнятті рішень на його рівень є важливою стратегією, яка зумовлена недостатністю довіри суспільства до здатності держави адекватно реагувати на його потреби. Рішення повинні ухвалювати безпосередньо ті структури, які відповідають за їх наслідки.

Дев'ята тенденція — *неперервність підготовки педагогів*. Дж. Дьюї відмічав, що підготовку педагогів у професійному плані слід розглядати як форму пожит-

тевого професійного вдосконалення. Неперервність і наступність професійної підготовки реалізуються в педагогічних коледжах, інститутах, академіях і університетах. Неперервність педагогічної підготовки забезпечується варіативністю підготовки — вибором різних освітніх програм. Функціонування системи неперервної освіти формується за рахунок гнучкої системи педагогічної освіти, яка забезпечує спадкоємність підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів.

Неперервність педагогічної освіти є важливою умовою постійного підвищення професіоналізму педагога. Починаючи з педагогічного університету майбутній педагог зорієнтований як на засвоєння певної суми знань, вмінь і навичок, так і на формування педагогічного мислення, професійної рефлексії як основи здатності засвоювати, інтегрувати й застосовувати нові знання і вміння впродовж усього життя.

Десята тенденція — *фундаменталізація педагогічної освіти* пов'язана з успішним функціонуванням тандему освіти і науки. Ця тенденція пов'язана з упровадженням в педагогічну практику нових наукових підходів до осмислення культури суб'єкта (суспільства, групи, особистості). Особливе ставлення до процесів самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення вимагає звернення в педагогічній практиці до таких цінностей як свобода, духовність, відповідальність. Вони повинні ввійти як обов'язкові елементи до сучасного педагогічного тезаурусу.

Осмислення сучасною наукою цих понять, їх змістове наповнення диктує необхідність вивчення їх технологічного впровадження в процес професійної підготовки майбутніх педагогів. Наприклад, свобода повинна трактуватися не як «свобода від ...» (уособлення), а як «свобода для ...» (співпраці, співтворчості). Духовність сьогодні виведена за рамки релігійного контексту до світського її тлумачення. Її розуміють як прагнення до високих надособистісних ідеалів. Відповідальність

все більше пов'язують з «колективною відповідальністю за ...». Особливої уваги заслуговує ідея формування цілісної особистості, яка виступає як внутрішня необхідність розвитку людини. Цілісність особистості передбачає єдність її ціннісних орієнтацій, громадської позиції і стиля життєдіяльності.

Необхідним для вищої педагогічної освіти є актуалізація методологічних проблем розвитку педагогічної науки, проблеми вдосконалення понятійно-термінологічного апарату, проектування і технологія викладання педагогічних дисциплін, питання взаємозв'язку курсів педагогіки і предметних методик.

Перед сучасною педагогічною наукою стоїть низка надзвичайно важливих завдань, а саме [4]: осмислення соціокультурних особливостей освіти та педагогічних архетипів з метою розробки умов модернізації освіти на новому цивілізаційному рубежі; дослідження на раціональній основі природи й механізмів нових явищ в освітній сфері; нормування перебігу педагогічних процесів і дій, адекватних сучасним реаліям; прогнозування інноваційних стратегій педагогічної діяльності з урахуванням можливих сценаріїв розвитку соціально-освітніх систем у майбутньому; уточнення цілей та завдань освіти, спрямованих на формування конкурентоздатної особистості в глобалізованому світі; удосконалення технологій науково-педагогічної комунікації.

Педагогічна наука має значний потенціал для свого розвитку і може стати особливою соціокультурною сферою, у середині якої можуть бути проаналізовані можливості розвитку всіх сфер суспільної діяльності. Педагогічна наука тут трактується як творіння майбутнього, тобто проектування всіх інших наук і практик, які будуть затребувані в третьому тисячолітті.

Сучасна педагогічна наука має носити суто практико-орієнтований характер. Від цього залежать не тільки корінні зрушення в освітній практиці суспільства, але й

істотна інтенсифікація розвитку педагогічних ідей і знань, якісна підготовка майбутніх педагогічних кадрів.

Особливої уваги потребують дослідження гуманітарних основ педагогічної освіти, проблеми нетрадиційних систем підготовки майбутніх педагогів, упровадження інноваційних освітніх технологій в систему професійної підготовки майбутніх педагогів.

Удосконаленню професійної підготовки майбутніх педагогів будуть сприяти дослідження специфіки і психологічної структури діяльності вчителя в нових соціокультурних умовах, питання формування особистості сучасного педагога, його особистісних і професійно-педагогічних якостей і вмінь, проблеми виховання і розвитку у студентів як майбутніх педагогів нового покоління професійно-педагогічної спрямованості, інтересу і покликання до педагогічної праці.

В основоположних документах щодо освіти для сталого розвитку передбачається залучення широкого кола учасників, організацій на всіх рівнях. І тут є велике поле діяльності для взаємодії науки і практики. В освітній практиці мають транслюватися ідеї діалогу, співпраці, співтворчості, колективної дії, поваги особистості, толерантності, необхідності розуміння іншої точки зору тощо. Через освіту має бути визначено нове розуміння сенсу життя людини, філософії її існування, духовної культури, коеволюції Людини і Природи.

Освіта і наука стають ключовими факторами соціального розвитку, а тому держава має різко збільшити їх фінансування і це призведе до зростання її індексу конкурентоспроможності.

Одинадцята тенденція — *формування (цифрової) інформаційної культури майбутнього педагога*. В умовах інформаційної епохи головною діючою особою стає людина, яка володіє цифровими технологіями. Це дозволяє їй легко оперувати власними знаннями, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, оперативно ухвалювати рішення, вчити-

ся впродовж життя, легко змінюватися й адаптуватися до інновацій і нових потреб ринку. Цифровізація освіти викликає перехід від класичного вербального способу засвоєння знань до нового — аудивізуального. Вона вводить людину до сучасного інформаційного простору, і класичні способи поширення знань в умовах експонентного зростання кількості інформації цього вже зробити не можуть. У зв'язку з цим провідною метою педагогічної освіти має бути формування цифрової культури педагога, розвиток високого рівня його готовності до використання у професійній діяльності сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

В умовах цифровізації суспільства на сучасного вчителя покладається завдання з підготовки своїх вихованців до оптимального (цілісного і системного) сприйняття й засвоєння інформації на індивідуальному рівні, забезпечення їхньої світоглядної стійкості в умовах інформаційного (пізнавального) хаосу.

Саме такий педагог зможе підготувати підрастаюче покоління до життя в інформаційному суспільстві з його невинними темпами модернізації.

Дванадцята тенденція пов'язана з *супроводом випускника педагогічного вишу*. У світовій практиці накопичений значний досвід супроводу молодого педагога після отримання вищої педагогічної освіти. Так, у багатьох країнах практикується участь університетів у підготовці портфоліо навчально-професійних досягнень, підготовці випускника до здачі іспиту на посаду, зустрічах з випускниками, які успішно склали такий іспит, консультативної підтримки молодого педагога на час випробувального строку. Треба відмітити, що в багатьох країнах (Японія, Південна Корея, Австралія, Франція та ін.), навіть при дефіциті педагогічних кадрів, на роботу в заклад освіти приймається тільки той претендент, який успішно і в повному обсязі пройшов процедуру атестації, сертифікації. Як правило, такі процедури включають:

- іспити, що складаються з письмового педагогічного тесту (теорія і методика навчання) і тесту з базового предмета. Педагогічна частина спроектована як тест множинного вибору відповідей у сфері освіти. Основна частина передбачає написання обмеженого за обсягом есе в межах поставлених запитань і націлена на оцінку як загальних знань у сфері освіти, так і специфічних — у сфері предмету, що викладається. Тести спрямовані на виявлення здатності застосовувати відповідні знання для складання плану і навчальних програм; проєктувати і реалізовувати процес навчання; ефективно взаємодіяти з учнями; встановлювати продуктивне партнерство з іншими учасниками освітнього процесу (адміністрацією, іншими педагогами, батьками, представниками локальної громадськості);

- інтерв'ю, есе зорієнтовані на виявлення особистісних якостей претендентів на посаду й ціннісно-рефлексивне осмислення власного досвіду. Інтерв'ю передбачає оцінку усної комунікації, розуміння й усного вираження своїх думок, що неможливо перевірити письмовим тестом. В есе треба представити власне педагогічне кредо, педагогічну позицію і власні досягнення. При цьому також оцінюється здатність логічно й системно виражати свої думки;

- тестування практичних умінь передбачає проведення міні-викладання, що дозволяє адекватно оцінити викладацькі здібності.

Необхідно відзначити, що в нашій державі також запроваджується система супроводу випускника педагогічного вишу у формі педагогічної інтернатури. Педагогічна інтернатура як форма післядипломної педагогічної освіти має передбачати систематичні заходи, що забезпечать здобуття та/або вдосконалення професійних компетентностей і педагогічної майстерності протягом першого року професійної діяльності педагогічного працівника, зокрема: супровід та підтримка у педагогічній діяльності з боку досвідченого педагогічного праців-

ника (педагога-наставника); різні форми професійного розвитку (відвідування навчальних занять, опрацювання відповідної літератури тощо).

Виконання обов'язків педагога-наставника покладається на педагогічного працівника з досвідом педагогічної діяльності, як правило, не менше п'яти років за відповідною спеціальністю (такою самою або спорідненою предметною спеціальністю або спеціалізацією).

Основним завдання педагогічної інтернатури стане створення системи професійно-педагогічної адаптації інтерна до реальних умов діяльності, а саме – виконання навчальної, виховної, методичної, організаційної та іншої педагогічної роботи.

Передбачено створення спеціальної програми для педагогічної інтернатури, яка включатиме як теоретичну, так і практичну допомогу інтерну. Педагог-наставник має проводити індивідуальні консультації та бесіди з інтерном, допомагати обирати літературу, готувати заняття, створювати дидактичні матеріали тощо. Також наставник має відвідувати уроки інтерна (і навпаки).

Зазначається, що для виконання програми педагогічної інтернатури педагог-наставник має здійснювати наставницьку підтримку, сприяти адаптації інтерна до педагогічної діяльності, знайомити його з традиціями школи.

Молодий педагог-інтерн у межах проходження інтернатури має виконувати обов'язки згідно з посадовою інструкцією та обов'язки, покладені на нього трудовим договором.

Таким чином, наведене викликає необхідність проведення модернізації педагогічної освіти. Ми повинні усвідомити, що соціально-економічний рівень України та її конкурентні позиції у світі насамперед залежать від її людей — людського капіталу, який виховує сучасний педагог.

Проектування і реалізація системи педагогічної освіти у відповідності з певними тенденціями його розвитку в сучасному суспільстві має певні особливості, а саме:

- ціннісно-сміслові сприйняття й розуміння особистості майбутнього педагога на рівні його індивідуальності, яка розвивається в ході педагогічної взаємодії;

- варіативно-пошуковий характер розробки освітнього процесу, який активно формується всіма суб'єктами, можливість вибору індивідуальної (персоналізованої) освітньої траєкторії навчання, яка актуалізує можливість засвоєння необхідних професійних й особистісних компетенцій майбутнім педагогом;

- проектування змісту гнучкої, варіативної й адаптивної системи професійно-педагогічної підготовки на основі прогностичних тенденцій розвитку суспільства, педагогічної сфери діяльності, а також рівня розвитку педагогічної компетентності майбутнього педагога;

- співвіднесення технологій системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів із закономірностями професійного розвитку особистості, з неперервним професіографічним моніторингом організації даного процесу.

В умовах освітніх викликів педагогічна освіта має носити випереджувальний характер по відношенню до інших видів і рівнів освіти. Для цього необхідно активізувати дослідження проблем педагогічної освіти з урахуванням особливостей методології сучасної науки, яка орієнтує дослідників на вирішення тих проблем, які мають важливе значення не тільки для окремих галузей знань, але і розвитку, а іноді й існування людства; на нелінійність і міждисциплінарність процесу наукового пошуку, що передбачає дискурс, використання нових методів. Такі дослідження дозволяють визначити чинники впливу

різних суспільних процесів на освіту й визначають факторні впливи освіти на суспільні (в тому числі й економічні) процеси. У свою чергу це вимагає широких громадських дискусій, у процесі яких аналізуються різні позиції й співвідношення сил у суспільстві, в результаті чого формуються ті чи інші напрями модернізації і реформування.

Література

1. Барбер М., Муршед М. Как добиться стабильно высокого качества обучения в школах // Вопросы образования. 2008. № 3. С. 7–61.

2. Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя : монографія ; за ред. А.А. Сбруєвої. Суми : МакДен, 2011. 431 с.

3. Ничкало Н., Лук'янова Л., Хомич Л. Професійна підготовка вчителя: українські реалії, зарубіжний досвід : наук.-аналіт. доп. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України ; за ред. В. Кременя. Київ : Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2021. 54 с.

4. Прокопенко І., Бойчук Ю. Роль педагогічної науки в модернізації сучасної освіти та українського суспільства // Новий колегіум. 2019. № 3. С. 4–12.

5. Седов В.А. Стратегии отбора будущих учителей в зарубежной практике // Человек и образование. 2010. № 3. С. 117–122.

6. Слостенин В.А. Педагогическое образование: вызовы XXI века. Москва : МАНПО, 2010. 132 с.

10.11.2021

Відомості про автора:

Бойчук Юрій Дмитрович — доктор педагогічних наук, професор, ректор; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна; email: prorector_boychuk@hnpu.edu.ua; ORCID: 0000-0001-8583-5856; Scopus; Google Scholar.